

Prof. Dr. Bülent ARI

TYYÇ çalıştay / Nisan 2014

Türkiye Akademia'sında Sosyal Bilimler Eğitimi: Dün, Bugün ve Yarın

Hepiniz hoş geldiniz.

Hocalarımız bana çok enteresan bir konu tevdi ettiler: "Türkiye'de Sosyal Bilimler Eğitiminin Dünü Bugünü ve Geleceği." Sosyal bilimler meselesi ülkemizde en sıkıntılı konulardan birisi biliyorsunuz. Sosyal bilimler, çağımızda pek para kazandıracak bir alan değil. Üniversiteyken öğrenciler derslere çalışmadıkları zaman hep söyledim. Sosyal bilimler eğitim süreci mühendislik ve tıp gibi değildir; hatta bir meslek bile kabul edilmez. Dışarıdan görüldüğüne göre, sadece boş laflarla para kazanmaya çalışacaksınız. Bu toplumda bunun çok da karşılığı yok maalesef. İleri, zengin toplumlarda bir karşılığı var ama bizim gibi çoktandır maddi bakımdan geri bırakılmış toplumlarda yok. Öncelikle tıp, mühendislik gibi, şimdilerde uzay ve iletişim teknolojileri, havacılık, denizcilik gibi böyle gözde mesleklere ihtiyaç var. Tarih, edebiyat, sanat, kültür, medeniyet bunlar biraz geri planda bırakılan meslekler. Çünkü hakikaten şimdilik ihtiyaç yok gibi görünüyor. Fakat bu coğrafya bize bu konularda gevşek davranmamıza izin vermiyor.

Öyle bir coğrafyada oturuyoruz ki, hem jeopolitik konumu, hem tarihi mirasımız, hem 600 yıllık Osmanlı, onun öncesinde 200 yıllık Selçuklu mirası ve Orta Asya'dan buraya taşıyıp getirdiğimiz kültür mirasımız bize muazzam bir sorumluluk yüklüyor. Bundan kaçamayız ve kaçamadığımız âşikar. Zaten bunu hükümetin icraatlarıyla, dünyadaki artan nüfuzumuzdan görüyoruz. Arap dünyasına, Balkanlara, Kafkaslara uzanan, hatta Afrika içlerine uzanan tesirlerimiz oldu. Bu gelişmelerden kaçamadığımız için mecburen sosyal bilimler, üzerimize bir sorumluluk alanı olarak duruyor.

Sosyal bilimler enteresan bir çalışma sahasıdır. İlim midir, değil midir diye tartışmaları hep süregelmiştir. Bu alandaki ilim dallarının nasıl ortaya çıktığına dair bazı küçük hatırlatmalarda bulunacağım. İsterseniz istikbalde de neler yapılabilir vaktimiz kalırsa temas ederiz.

Şimdi tarih boyunca ilimlerin tasnifi ve tsmimi yani isimlendirilmesi önemli bir husustur. İlimlere o isimler nasıl verilmiştir? Ben Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümündeydim. Siyaset bilimcilerle bazen münakaşamız olurdu. Esasında siyaset bilimi diye bir bilim dalı yok biliyorsunuz, ama inandırıcı olsun ve şüpheye mahal bırakmasın diye "siyaset bilimi" adı konulmuş diyordum. Beşeri bilimler hakikaten önemli. Sosyal bilimler denilen alan pek çok farklı isimlendirme safhasından geçmiştir. Tesmim dediğimiz husus burada devreye giriyor: eskiden beri beşeri bilimler ve fen bilimleri ayrılmıştı. ÖSYM'ye göre başka bir tasnif var: "Sosyalciler ve sayısalcılar". Ben sayısalcılara dijitalciler diyordum. Dijitalcilerle sosyalciler liseden itibaren birbirlerinden ayrılıyorlar. Osmanlı'da da beşeri ilimler ve müspet ilimler diye bir ayırım var. Osmanlı İslami kesim tasnifinde de ilimler ve fenler olarak yine ikili tasnif mevcut. Mesela şaşırtıcı gelebilir belki, ama şairlik bir fen kabul edilir. İlimlerin tasnifine göre şairlik öğrenilebilen bir meslektir. Metaforlara, lügat ilminin inceliklerine, vezne vakıf olduğunuz zaman bu öğrenildiği kabul edilir. O yüzden şairlik fen addedilir. İlimlerin tasnifi için okuyacağımız kitaplar var. Bunlara günümüzde biraz uzağız birazdan temas edeceğim.

Biz epeyce zamandır köklerimizden kopartılmışız. Yer altına birileri inmiş, çok sayıda kök budamış. O yüzden hem kurumaya müsaitiz, hem de görünürde çok muhteşem ağaç bile olsak, çabucak çekilip kopartılabilir bir durumda bizim sosyal bilimlerimiz maalesef.

İlimlerin tasnifine de Osmanlı Devleti boyunca çok emek çekilmiş. Mesela bizde bunun için müfredatta, metodoloji derslerinde, ilahiyat fakültelerde okutulması hatta el kitabı olması gereken en önemli eser Taşköprülüzade'nin *Mevzûâtü'l-Ulûm* adlı eseridir. Şimdi bu eser okutulmadan sosyal bilimler hakkında genel bir kanaatimiz olamaz zaten. Ama tabii küçük bir kitap da değil. İki ciltlik Osmanlıca bir eser. Henüz Latince harflerine çevirisi yok. Bir yayınevi sadeleştirerek birkaç cilt çıkarmış ama artık sahalarda bile bulunamıyor. Belki çok az satıldı, belki kalanları imha edildi faydasız yayın diye. Sosyal bilimlerde ilk yapılması gereken iş, hatta bütün ilimlerin tasnifi bakımından hani hükümetlerin acil eylem planları olur ya, işte öyle, YÖK mü, ÜAK mı ele alır, bir fakülte mi bunu kendine görev sayar, bu kitabın acilen latin harflerine çevrilip müfredata konulması lazımdır.

Bu konuya son zamanlarda en büyük temas, ilimlerin baştan itibaren nasıl geliştiğiyle ilgili Halil İnalçık hocamızın Doğu-Batı dergisinde birkaç yıl önce yayınlanan "*Hermenotik, Oryantalizm, Türkoloji*" başlıklı makalesiydi. Bu makale bizim İslam dünyasındaki ilimlerin künhüne vakıf olmak bakımından tarihi süreci ele alan en önemli makaledir. Çok önemi bir makaledir, mutlaka okumanızı tavsiye ederim. İnalçık hocanın web sitesinde PDF olarak mevcut. İlimlerin müstakilleşmesi tarihi bir süreçtir. Herkes ilimlere az çok vakıftı ama bunlar sistematik değildi. İnsanlık tarih boyunca her şeye akıl yormaya çalışmış eskiler. Yani müneccimlik bile ayrı bir ilim dalı. İnsanların doğum tarihlerinden, olaylardan, güneşin hangi hareketinin ne zaman yıldızlarla biraraya geldiğinden bir şeyler çıkarmışlar. Bunlar binlerce yıllık bir tecrübenin ürünü. Yabana atılacak şeyler değil. Mesela İslam dünyasında ilimlerin müstakilleşmesi, tasnifi tamamen İslam dünyasına ve İslam dininin öğrenilmesine matuf bir husustur. Fuat Sezgin fen bilimlerini batı Müslümanlardan öğrendi diyor, ama diğer ilimlerin tasnifi de aslında İslam dünyasından dünyaya yayıldı. Tabii bizim iki mirasımız var. İslami mirasımız ve Orta Asya Türk mirasımız. Zaten sosyal bilimlerdeki gücümüz de buradan kaynaklanıyor.

İlimlerin doğuşuna baktığımızda, Kuran'ı Kerim'in zaman içinde tam manasıyla anlaşılması meselesi ile başladığını görüyoruz. Yani Hazreti Peygamber'in (s.a.v), sahabelerin vefatından sonra ortaya çıkan yeni bir durumda, bir mesele zuhur ettiği zaman soracak kimse hayatta kalmadığı için ulema içtihadlarla çare bulmaya çalışıyor. Görüyoruz ki bu arayış, hakikat arayışı, dinde yanlış yapmama arayışıdır. Bu da yeni ilimleri doğuruyor. Bunların içinde mesela önce hadislerin toplanması, sonra bunların gerçek manasıyla öğrenilmesi için lügat ilmi doğdu. Tabakat ilminin doğuşuyla, hadis ilmiyle beraber kimin rivayetine güvenilip kime güvenilmeyeceği hassasiyetle sorgulandı. Senetlerin zincirleme, kesintisiz olarak nakli gibi hususlar hadis ilminin can alıcı safhalarını oluşturdu. Sonra işin felsefesi, kelimeler ve sonra hukuki bir zemine oturtma fıkıh ilmi gibi ilim dallarını geliştirdi. Ve hepsinin en üst seviyede tezahür ettiği tefsir ilmi. Bu İslami ilimler, çok erken tarihlerde, hicri II. asırda tekâmül etti. Mezhep imamları İslami ilimlerin bütün dallarını, bütün materyalleri kullanarak İslami prensipleri yerleştirdiler. Bu ilmi araştırmalar sonucu, hicri 150. Yıllarında, yani II. asır bitmeden, İslami ilimler ilim dalları halinde yerleşti. Yani ilimlerin İslam dünyasında neşet etmesi afakî değil, tamamen günlük hayatın ihtiyaçları ve tarihi İslam'ın seyri içinde zemin kazandı.

İslam ulemasının yerleştirdiği bu araştırma usullerini, yani dinin eksiksiz olarak yaşanması için kurgulanan bu ilmî tasnif, batı tarafından taklit edildi. Bu İslami araştırma usulleriyle başlamıştı. Batı, ilimlerin tasnifini ve sorgulayıcı araştırma usûllerini haçlı seferlerinden sonra öğrenmeye başladı. XII. asırdan sonra ise Rönesans diye adlandırılan dönemde XIV ve XV. asra kadar mesafe katetti. Sonraki devirde batıdaki mezhep çatışmaları, isyanlar, devrimler, savaşlar, hep siyasi düşünceler tarihinin konularını oluşturuyor. Siyaset bilminde, felsefede okuyan arkadaşlarımız hatırlayacaklardır, siyasi düşünceler tarihi dersinde okutulan şeyler hep batının hikâyesidir.

XIX. asrın son çeyreğindeki Alman ve İtalyan birliklerinin tesisi, büyük bir siyasi olay olarak Batı Roma'nın yıkılışından beri oluşturduğu bütün dinamikleri altüst etti. Kıta Avrupası'nda XX. asırdan önceki son büyük olaydır. İtalyan birliği belki o kadar değil, ama Alman birliği ile aynı tarihlerde gerçekleştiği için (1870 ve 1871) çok önemlidir. Dikkat ederseniz batıda bütün sosyal bilimciler siyasi tarihin hikâyesini Fransız ihtilali üzerinden kurgularlar. Hâlbuki Avrupa'daki asıl siyasi dönüşüm Alman ve İtalyan birliği ile olur. I. Cihan Harbine sebep olan gelişmeler de tamamen Alman birliğinin sonucudur.

Biz siyasi olayları açıklarken iktisadî gelişmeleri görmezden geliyoruz. Hâlbuki bütün olaylar iktisadî temele dayanır. Gelir kaynaklarının paylaşımı, pastanın bölüşülmesi, uluslararası iktisadi rantın temerküzü savaşların ana sebepleri arasındadır. Gelir kaynaklarını kim paylaşacak? Almanlar birliklerini kurunca Avrupa'daki bütün siyasî dengeleri değiştirdi. Almanya'nın yeni devleti gayrisafi milli hâsılada İngiltere'yi geçti ve o günden beri İngiltere Almanları yakalayamadı. Şimdi korkulan üçüncü dünya savaşı için de aynı şey tezahür ediyor. Almanlar'ın Avrupa Birliği içindeki mâlî gücüne dayanarak geçtiğimiz yıllarda Yunanistan'ı ekonomik olarak istila etmesi aynı tavrın sürdürülmesidir. Bu sefer Almanya geçtiğimiz çağlarda yaptığı gibi askerle değil ekonomik güçle bütün Avrupa'yı adım adım istila ediyor. Bunu şimdilik tam olarak fark edemiyoruz. Sosyal bilimcilerin yapması gereken işte bu gelişmelere yönelik çalışmalardır. Bir sürü grafikler görüyorsunuz ekranlarda: borsalar, pariteler, altınlar, petrol fiyatları. Ama asıl unsurlar bir nevi tarih ilminin sahasına gelip dayanıyor. Günlük olayları gün gün uzaktan seyredenler bu tahlilleri yapamazlar. O yüzden sosyal bilimcilerin her zaman önemi bir var insanlık tarihi içinde. Birinci Dünya harbinin çıkışı da zaten bu iki devletin birliğinin 30-40 sene ardından gerçekleşti. Ama hemen sonrasında diğer hâkim devletler buna izin vermediler. Yani İngiltere, Fransa, harbe sonradan dâhil olan Amerika ve tabii Rus Çarlığı. Sonunda Avrupa'da bambaşka bir tablo çıktı savaş bittiği zaman. Avusturya-Macaristan yıkıldı; Osmanlı devleti ortadan kalktı; Rus Çarlığı da yıkıldı. Almanya yenildi. Ama asıl farklılık Birinci Dünya savaşı sonrasında ABD'nin büyük bir devlet olarak çıkmasıdır.

Enteresan bir iki husus var. Batıda sosyal bilimlerin en gelişmiş olduğu ülkeler genellikle Katolik olmayan ülkelerdir. Yani bizde nasıl ilim dalları İslami konuların hakkıyla araştırılması noktasından çıkmışsa, batıda da Rönesans'tan sonra Katolik olmayan dünyada sosyal bilimler halen en gelişmiş durumdadır. Kurucuları, bu işi üniversitelerde yerleştirenler, prensiplerini belirleyenler, ekol oluşturanlar hep Katolik olmayan dünyadandır. Bizde ise farklı bir yol takip edildi. Sosyal bilim alanlarına Cumhuriyet'e kadar en fazla tesir Fransa cephesinden geldi. Enteresan olan Fransa'nın Katolik dünyadan olmasıdır. Bizde zaman zaman çatışmaya varan ihtilaflar, aksaklıklar buradan kaynaklanıyor. Avrupa'da olduğu gibi tabii seyrinde değil ayrışmalar. Sosyal bilimlerde usûl ve uslûbu daha ziyade Fransız tarzında benimsediğimiz için Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar gelişen çatışma ve ihtilaf aynen devam ediyor. Mesela Türk ilim camiası sosyal bilim dallarındaki çalışmalarda Almanya'yı takipte geç kalmıştır. Halen de Almanya'daki araştırmaları ve yayınları yeterince takip edemiyoruz. Sosyal bilim alanlarında aynen ekonomide olduğu gibi muazzam bir gelişme var. Amerika 20-30 yıldır sosyal bilim araştırmalarında çok ileri; kabul, ama Almanya'nın geliştirdiği çoğu alanlarda çok geriden takip ediyoruz. Almanların otomotiv sektörünü yakından takipteyiz, ama nedense sosyal bilimlerini takip etmiyoruz.

Bizim geleneğimize bakacak olursak, 1400 yıldan fazladır İslam tarihi, en az 2000 yıllık Türk tarihi, 170 yıllık tam batılılaşmaya niyet tarihi ve 90 yıllık bütün kurum ve kuruluşlarıyla batılılaşma tarihimiz var. Peki, sosyal bilimlerde bu altyapıya rağmen biz ne yaptık, ne yapmalıyız, eksiklerimiz neler, bu eksiklerimizi nasıl tamamlayabiliriz? Bu hususlara biraz temas etmek istiyorum. İslamî ilimlerde 90

yıllık ihmal sonucu epey gerilerdeyiz. Türklerin Müslüman olduğu IX. asırdan bu yana, on bir asırdır Müslümanız, ama son 90 yıllık ihmalemiz bizi sosyal bilimlerin bir kolu olarak İslamî ilimler bakımından son derece geri bıraktı. Hâlbuki biz 1900'lere kadar İslami ilimlerde dünya çapında kaydedeğer eğitim ve öğretim verip yayınlar yapan, kitaplar, risaleler, makaleler, ansiklopedik eserler yayınlayan bir millettik. Bunu maalesef elimizden kaçırdık. Şimdi toparlanmaya ve kayıpları telafi etmeye çalışıyoruz, ama o eski materyallerin hepsi elimizde yok artık. Buradaki eksikliklerin başta geleni, Arapça ve Farsçadaki ihmallerden kaynaklanıyor. Arapça ve Farsçayı eğitim dili olarak terk ettiğimiz için zaten İslamî ilimlerde ilerlememize şu an için hiç imkân yok. Bu durumumuz dünya çapındaki iddiamızı geri bırakıyor. Tabii belirli bir altyapımız var. Kütüphanelerimiz dolu. Yazmalar olsun, arşivler olsun fazlasıyla yeterli, fakat eldeki materyali kullanacak insan kaynağı, yani ilim adamı eksikliğimiz had safhada. İmkânlarımız var, niyetimiz var. Ama bu sefer onu kullanacak insanımız kalmadı. Araştırma ve yayın, yetişmiş elemanla olur. Cumhuriyet harf inkılâbını yaptıktan sonra hemen değil ama birkaç nesil sonra kaybetti ulemâyı. Birazdan bu hususa ayrıca temas edeceğim. Mesela sosyolojiyi kuran İbn-i Haldun İslami camiadan olmasına rağmen Osmanlılar'da bile literatürde eserine yeterince atıfta bulunulmuyor. XIX. yüzyılın sonlarına doğru kapsamlı tercümeyi Ahmet Cevdet Paşa yapıyor. Bu tercümenin şimdi Latin harfleriyle transkripsiyonu klasik yayınlarından yakın zaman önce 3 cilt olarak neşredildi. Cumhuriyet neslinin sosyoloji ilminin kadim müellifi olan İbn-i Haldun'u görmezden gelmesi ancak batılıların atıflarını görmesiyle son buldu. Yani batıdan atıf almaya başlayınca bizim gözümüz açıldı. Tüm dünyanın kabul ettiği bir âlimi bizim benimsememiz çok geç tarihte, son 30-40 yılda oluyor.

Siyasi otorite her zaman sosyal bilimlerdeki çalışma sahalarını etkiler ve yönlendirir. Roma'da, Doğu Roma'da, Bizans'ta keza böyle. Hristiyanlığı kabul ettikten sonra Roma'nın kaderi değişmiştir. Orta Asya'da Cengiz Han'ın hükümdarlığı, ya da Oğuz Kaan'ın tesiri, bizim eski geleneklerimiz, kabile kültürü, step halklarının kültürleri veya Araplardaki kabile kültürü ile merkezi devletlerde daha farklı olan hakim kültür, yani siyasi otoritenin tarihi durumu her zaman sosyal bilimlerde çalışma sahalarını belirler ve yönlendirir. Bundan kaçış yok. Bizde de Cumhuriyet döneminde tutulan taraf, sosyal bilimlerin de kaderini belirledi.

Bütün bu kastettiğimiz eksiklikler bu noktadan kaynaklanıyor. Ama tarihçi olarak görebildiğimiz kadarıyla, ideolojiden öte geri dönülmez bir biçimde asıl kırılma "Harf inkılabı"dır. Şimdi bu kadar seneden sonra "harf inkılâbı olsa mıydı, olmasa mıydı, tekrar geri dönüş olur mu" bunu tartışmaya artık hiç gerek yok. Hiçbir şekilde geri dönüş olmaz zaten. Vâkiayı kesin olarak kabul ediyoruz. Ama pek çok tarihi değerimizi alıp götürdüğünü de hepimiz biliyoruz. Mamafih, harf inkılabının ilk tesirleri 1928 yılında harfler değiştirilince hemencecik görülmedi. Kaynaklardan giderek uzaklaşma iki nesil sonra gerçekleşti. Çünkü ilk yıllarda, harf inkılâbı yapıldığı halde, o zamanki münevverler ve bilim adamları bütün kadim kaynakları kullanabiliyorlardı. Risaleleri, kitapları, eski gazeteleri, arşiv malzemelerini okuyabiliyorlardı; ana dilleri zaten Osmanlıcaydı. Mekteplerde onlar Osmanlıca okumuşlardı. Yeni harflerle okuyorlar, yazıyorlar, Fransızca biliyorlardı, ama hem Osmanlıca okuyorlardı hem latin harfleri okuyabiliyorlardı. 60'lara gelindiğinde bu nesil tamamen kayboldu.

Pirimiz Halil İnalçık hocamızın anadili Osmanlıcadır (Arap harfli yazılan Türkçe). İlk mektepte Osmanlıca okumuş. O da Allah'ın lütfu, bugün itibarıyla 98 yaşını gördüğü için yani. O yüzden bizim kültürel kaybımız erken tarihlerde görülmedi ve ilk nesil bu değişikliğe o kadar itiraz etmedi. Çoğumuz düşünebiliriz: neden bu kadar az itirazla, usulet ve suhuletle oldu bu geçiş, isyan olmadı, kargaşa çıkmadı? Çünkü dönemin âlimlerinin hepsi latin harflerini biliyorlardı. İlim adamlarının ekseriyeti Fransızca bildikleri için latin harflerini zaten biliyorlardı. Osmanlı devrinde de Fransızca okudukları için

latin harflerinin yanında Osmanlıca da okuyorlardı. O yüzden ilk devirlerde “nasıl olsa bize birşey olmaz” dediler. “Tamam, latin harfi resmi olsun, öğrenelim, biz her ikisine de devam ederiz” dediler.

Ama iki nesil sonra bir baktık ki, eski hiçbir kaynak okunamıyor. Artık bugün biliyorsunuz, Osmanlıca okuyabilmek önemli bir meslek addediliyor. Veterinerlik gibi, doktorluk gibi Osmanlıca okuyabilmek bir meslek. Tabii zaman içinde müfredat da değişti. Önce harf inkılabı yapıldı; sonra ideolojik dönüşüm gerçekleşti ve ardından müfredat değişti. Müfredat içinde dikkat edilirse tedricen sosyal bilimlerde Doğu’ya ve bize ait ne varsa ayıklandı.

Ders kitaplarına baktığımız zaman Doğu’dan hemen hemen hiçbir şey yok. Bu konuların çoğunu eser miktarda görebiliriz. Tadımlıktır. Sadece isimlerini biliyoruz bazılarının. Kaşgarlı Mahmut’u, Dede Korkut Masalları’nı, destanları ... Yani bu kültür unsurları müfredattan aslında iyice ayıklanmıştır.

Ders kitapları da dikkat edilirse, -hepimiz bu rahle-i tedristen geçtik- telif değil tercümedir, yani Batı’daki benzerlerine adapte edilmiştir. Hatta fen bilimlerinde de öyledir. Fen bilimlerinde kitaplar tamamen tercümedir. İngilizce eğitim veren okullarda maarif kolejlerinin ihdasıyla 1960’lardan beri zaten orta mekteplere ve liselere sirayet etmiştir. ODTÜ, Boğaziçi gibi üniversiteler ve onları taklit eden İngilizce eğitim veren özel okullarda yine ders kitapları, zaten İngilizce eğitim verdiği için Batı’dandır. Bize ait birşey yok, öğretilenler tamamen batılı normlardadır.

Mesela sosyal bilimlerdeki en önemli alanlardan sosyoloji’yi ele alacak olursak, devlet ve toplum geleneği, folklor, edebiyat, ilahiyat bilgilerini ihtiva etmiyor sosyolojideki mevcut müfredat. Bize ait fazla bir şey içermeyen sosyoloji müfredatından en makbul alan anket alanıdır. Şu anda anketçiliğe dönmüş durumdadır sosyologlar. Çünkü bize ait ne varsa müfredattan ayıklandığı için yorum yapacak durumda değiller. Sosyoloji mezunlarımız bizi anlayacak durumda değil şu an itibarıyla. Çünkü konuşmanın başında bahsettiğim lügat ilmi, folklor ilmine vâkıf mezunlar yetiştiremiyorlar. Bunlara vâkıf olmadığı için bir türkülerin bile yorumunu yapamazlar bize. Tarih bilgisi yok, folklor bilgisi yok, köy bilgisi yok, idare tarihi bilgisi yok.

Biz bu eğitimle toplumu tahlil etmeye çalışıyoruz. Toplumu bilen kişi değil midir sosyolog? Sadece soru soruluyor, ölçülüyor, anket yapılıyor; o tür işler para getirdiği için o alana doğru kaymış durumda. Artık bir Nurettin Topçu, bir Hilmi Ziya Ülgen bir daha yetişmeyecek hiçbir zaman, boşuna beklemeyelim. Çünkü onlar Osmanlı’ydı. Bu müfredatla yetişmedikleri için Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülgen oldular. İktisadi sosyoloji de yapamayacağız bu durumda. Yok yani aramızda böyle hocalar; bu gidişle ileride de olmayacak.

Edebiyat alanına şöyle kısaca bir göz atacak olursak: Dünya sosyal bilim camiasında en iddialı olmamız gereken alanlardan biridir edebiyat. Ancak esaslı Arapça ve Farsça eğitimi olmadan yapılan araştırmalar şu anda bilim üretmekten hayli uzaktır. Hepimiz bunu akademi dünyasında yaşıyoruz. Şimdi edebiyat bölümünde çalışanlar bile öylesine bir alan kısıtlaması içine girmişler ki, Osmanlıca bile öğrenmek istemeyenler var.

Edebiyatçı ama Osmanlıca da öğrenmeyeyim diyor. Yeni nesil Cumhuriyet Edebiyatı’yla daha fazla meşgul. Bazılarını görüyorum, akademik çalışmalar yapıyorlar, konuları şu minval üzere: Cumhuriyet Romanında Dil ve Üslup Özellikleri”. Yani, bundan öteye gidilemiyor. Şu hususa dikkat çekmek isterim: Osmanlılara göre şairlik bir fen kabul edilir. İnşa dilini çok iyi bilen divan kâtipleri, bakın, aynı zamanda şairdi, hattattı ve çoğu edebiyat üstatlarıydı. Çünkü inşa dili ayrı bir ifade dilidir, apayrı bir ilim dalıdır. Divan kâtipleri, yani hâcegân-ı divan-ı hümayun adı verilen insanlar, inşa dilini

kullanabilmek için aynı zamanda şairdi, hattattı; zaten çok iyi yazmak zorundaydı. Çünkü Dîvanî kaligrafiyi biliyorsunuz çok farklı bir yazı üslûbudur. Divanî şekil Osmanlıların icadıdır. Hatta dışarıda insanların kullanılması yasaktır. Sadece Divan'dan çıkan evrak bu tarzda yazılır.

Bunlar edebiyat üstadıydı. İnşa dilini, yani Sasanîlerden aldığımız inşa dilini Osmanlı kalemlerine adapte ettiler ve dünyada olmayan inşa şahaserleri meydana getirdiler. Şimdi bizim edebiyat dünyamız bundan hâlâ uzaktır. Hatta inşa diline dikkat ederseniz çalışmalarında hiç ilgi göstermiyorlar. Ben edebiyatçılar arasında inşa dili üzerine çalışılan hiçbir tez görmedim. Bu inşa dili, yani "diplomatika" tarihçilerin ilgi alanına giriyor. Halbuki bu edebiyatın ihtisas alanıdır. Edebiyatçıların bu araştırmaları yapması gerekirken, tarihçiler "diplomatika" üzerinden nesir olarak sadece okuyor metinleri. Hatta bizim kronikler bile aynı zamanda edebiyat şahaseridir. Mesela tarih kroniklerinin bile tahlilî olarak okunması lazım; edebiyatçılar tarafından değerlendirilmesi lazım; böyle bir çalışma yapılmıyor.

Fermanlar, nişanlar, beratlar, vakfiyeler, bunların ayrıca, edebî bir üslupla ele alınması gerekir iken bu vesikaları tarihçiler çalışıyor. Yani çoğu zaman yanlış kişilerin elinde. O yüzden bu alanda çok ilerleme kaydedilemiyor. Bunu biz dünyaya satabilecek iken âtil malzeme olarak bekliyoruz. Hani şu anda işte hükümet teknoloji üretelim, otomobil üretelim, dışarıya ihraç edelim diye düşünüyor ya, halbuki elimizde bu malzemeler var ve bunların ilave bir maliyeti yok. Zaten malzeme hazır; yani sadece çalışacak adam lazım. Bu diplomatika da çoğu zaman eksik ve yanlış materyal olarak duruyor. Maalesef batılı terminoloji ile yerleşiyor ilmi çalışmalara. Latince terminoloji ile yerleşiyor. Halbuki bizde İran'dan benimsediğimiz ve geliştirdiğimiz inşa dili apayrı, zaten bizim şahaserimiz. Çünkü dünyada örneği yok.

Tarihe gelecek olursak, kendi alanımız olduğundan biraz da ondan şikâyet etmiş olalım. İnsanlık tarihi kadar eski. Zaman ilerledikçe insanlık kendi ecdadının tarihini yazmaya başlıyor. Eski dönemlerde yazılan tarihleri biliyoruz. Herkesin en çok merak ettiği şeyler, peygamberler ve hükümdarlar tarihleri, menakıbname yazımı. Bir hükümdarın yahut bir velinin, ya da pîrin, şeyhin menakıbnamesini yazmak. Bunlar şu bakımdan önemli: Bu tarihî eserler- okuma yazma oranı çok düşük olduğu için- köy odalarında okunduğu, ya da imamlar veya ders-i âmmlar tarafından aktarıldığı için Osmanlı toplumunun kültürü de şifahi bakımdan çağdaşlarına nazaran çok ileridir. Okuma yazma oranının düşük olması kültürünün zayıf olması anlamına gelmiyor. Çünkü Batı'da böyle bir eğitim metodolojisi yok, böyle bir sistem yok.

Yani, batıdaki senyor oturup kilisede kitap okumaz. Yani böyle bir eğitim düzeni yok. Bunu ancak papazlar yapar, papazların da okuduğu dini metinlerdir. Halbuki bizde Battalgazi destanlarından, Saltuknamelerden, Dânişmendnamelerden tutun, Yunus Emre'nin şiirlerinden, Mevlüt'e kadar hepsi köy odalarında, camilerde okunur. İmamlar bunu çeşitli vesilelerle, Ramazan'da, kandillerde, Cuma vaazlarında dile getirirler. O yüzden, İstanbul'daki büyük Selâtîn camilerinde ders-i âmmların verdikleri derslerle de halk kitleleri derslere katıldığı için toplumsal kültür son derece ileridir. Yani okuma yazma bilmeseyse dahi Osmanlı toplumu sosyal bilimlerin en önemli kaynaklarıyla hep barışık ve tanışıktır.

Günümüzde ise bizim en büyük bilgi kaynağımız, kanaat önderimiz Wikipedia. Yani Osmanlı toplumuyla şimdiki enformasyon çağındakini, bir mukayese edin. Ne kadar ileri veya ne kadar geri olduğumuz tartışılır o zaman. Modern, tartışmacı, sorgulayıcı, mukayese edici tarih anlayışı ancak XIX. asrın sonlarında gelmeye başladı Osmanlı devletinde. Vakanüvistler modern tarihçi olarak kabul edilmedikleri için -çünkü onlar ancak olaylar nakliyle yetiniyorlar; tabi sorgulayıcı ve tenkit edici

olmadıkları için pek makbul değiller. Fakat maalesef biz tarihçiler için en önemli kaynaklar onlar. Şöyle ya da böyle, satır aralarını okumaya çalışarak onlardan bazı hikmetler bulmaya çalışıyoruz. Çünkü vesikalar dediğimiz arşiv kaynakları bizi daha fazla yanıltıyor. Bugünkü tabirle delil karartıyor ve yanlış yönlendiriyor. O yüzden menakibnâmeler olsun, kronikler olsun bize daha fazla bilgiler sağlayan materyallerdir.

Fakat harf inkılâbı ile üniversite reformu, (1933'deki İstanbul Üniversitesi reformu) bu alanda da ölümcül darbeler vurdu. Yani yakın zamanlara kadar hepimiz biliyoruz pek çok tezler yapıldı da bunlar yeni harflere çevrildi, rahatça okunabiliyor, yazmalardan binbir müşkilatla okuma zahmetinden kurtulmuş olduk en azından. Mesela 1935'te Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kuruluşu yeni bir hamle, Cumhuriyet'in yeni bir hamlesi. Orada yapılan işler, mesela Sinoloji, Hindoloji, Hungaroloji, Sümeroloji gibi bölümler, farklı bir atılım. Yani o zamanki tarih anlayışının ideolojik yaklaşımların başka tarzda tezahürü. Fakat zamanla gördük ki onlar da terk edildi. Kısa bir zaman sonra bu alanlar terk edildiği için onların çoğu fakülte bünyesinde ölüme mahkûm.

Zaman içinde hepimiz fark ettik ki son otuz yılda Osmanlı araştırmalarında büyük bir gelişme var. Osmanlı araştırmaları her tarafa hâkim olmuş durumda. Bu da bir aksaklık. Yani terazinin Osmanlı kefesi son derece ağır basıyor tarihçilikte. Fakat her ne kadar bu kadar çok sayıda tarihçi yetiştirsek de Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin ilk mezunlarından Osman Turan, Halil İnalçık, Mehmet Altan Köymen bir daha asla yetişmeyecek. Çünkü onların da ana dili Osmanlıcaydı.

Osman Turan gibi Altan Köymen gibi âlimler üstelik Arapça ve Farsça'ya da hâkimdiler; öyle birileri de zor yetişir. Onları da her ne kadar Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin mezunu saysak da onlar aslında *double degree* yapmış gibi bir nevi Darü'l-Fünûn mezunu da sayılabilirler, çünkü o eski kültürle yetiştiler. İktisat tarihine bakacak olursak, batı dillerini çok iyi bilen Osmanlıcaya hakim, siyakat yazısını okuyan ilim adamlarının son temsilcisini geçtiğimiz yıl kaybettik: Halil Sahillioğlu hocamız. Mesela kudemâdan Ömer Lütfi Barkan. İktisat tarihçiliğinde yarı mamül materyal üretiliyordu, hepimiz şimdi onları kullanıyoruz. Bütçeler olsun, Osmanlı saray mutfaklarının icmalleri olsun, kanunnâmeler olsun, o kadar çok eser yayınladılar ki, onlar bizim hepimizin el kitabı. Cumhuriyet neslinden olmasına rağmen o da aslında Osmanlı devri ilim adamıydı. Çünkü onun da ana dili Osmanlıcaydı. Onu takip eden ve aynı ekolden gelen Halil İnalçık, Halil Sahillioğlu çok önemli yayınlar yaptılar. Şimdi görüyoruz bu mesleğin duayenlerinden sayılan iktisat tarihçilerimiz sadece İngilizce okuyarak ve tabii Osmanlıca bilmeden iktisat tarihçiliği yapıyorlar. Bu, kabul edilemez bir durum. Tarihçilik açısından inanılmaz bir zaafiyet göstergesi.

Hukuk alanını da sosyal bilimlerin en önemli temellerinden biri saymalıyız. Hukuk ve adalet: Hem İslam tarihi'nin hem Türk Tarihi'nin devlet şîârını oluşturan can damarı. Fıkıh, İslam hukukunun temeli sayılan fıkıh, çok erken dönemlerde gelişmiş bir ilim dalıydı bundan bahsettik. Osmanlı Devleti, şer'i hukukun yanında örfi hukuk dalında dünyanın en önde gelen devleti. Tabii devlet ömrünün çok uzun olması, hem ortaçağların başlarında yaşamış, hem modern çağlara kadar uzanması, altı yüz yıl boyunca çok geniş bir coğrafyada yayılmış olması ona ayrı bir vasıf kazandırıyor. Ama görüyoruz ki bakın, hukuk alanında bu kadar neşriyat yapmış, devlet olarak kanun vaz etmiş Osmanlı Devleti'nin yayınladığı kanunnameler bile hukuk ilmi açısından daha henüz hakkıyla incelenmedi. Evet, bazı neşirler var ama bunlar ancak kaynak neşri seviyesinde. Mesela benim çalıştığım alanlardan kapitülasyonlar bile bir uluslararası hukuk metni olarak yeterince çalışılmıyor. Batı'daki çalışmalar çok daha ileri. Bizdeki çalışmalarını kimin yapması lâzım? Tabii ki uluslararası ilişkiler disiplininin yapması lazım.

Fakat onlar için Osmanlıca ilgi ve kapsama alanında değil. Böyle olmadığı için kapitülasyon metinlerini kim okuyacak? Daha da vahimi hani kronikler neşredildi, aşağı yukarı bütün külliyyat tamamlanmak üzere artık; daha bizim kapitülasyon metinlerimizin tamamı yok elimizde. Andlaşma metinlerimiz yok. Matbû Osmanlıcaları bile sıkıntılıdır. Evet *Muahedat Mecmuası* var beş ciltlik ama eski metinler orada yok. Eskileri de kullanmak lazım; metinlerinin düzeltilmesi lazım, çok hatalar var. Herhangi biri araştırmacı kullanamaz onu kolay kolay. Yani daha *corpus* halinde andlaşmalar yok. Nihat Erim'in yayınladığı neşir çok problemlidir. Bir başlangıç, yani 1970'lerde yapılmış bu alanda bir başlangıç sadece. Onun bile üzerinden kırk yıl geçti, daha bir adım ilerleyebilmiş değiliz. İşte Theuinissen, yine Hollanda'dan bizim hemşehrimiz başladı; Venedik kapitülasyonlarını bir *corpus* halinde yayınladı, diğerleri duruyor ve meraklılarını bekliyor.

Bu hukuk alanındaki geriliğimizin son göstergesi biliyorsunuz yeni Ceza Kanunu'dur. Daha önce Cumhuriyet'in ilk yıllarında benimsediğimiz, daha doğrusu adapte edilen Ceza Kanunu İtalya'dandı. İşte şimdi de 2000'li yıllarda Almanya'dan aldık. Düşünün Ceza Kanunu yazamıyoruz. 550 yıl önce yazmıştık halbuki. Fatih'in *Ceza Kanunnamesi* var, Yavuz Selim'in esaslı bir Ceza Kanunnamesi var biliyorsunuz; sonraki ceza kanunnameleri malum. Adaletnameler ayrı zaten, onlar ceza kanunnameleri değil ama, çok özgün bir üslûbu vardır. Mecelle'deki tedvin hareketimiz belli. Bir bölümünü yapmış olduk, ilerisi gelmedi ama siyasi şartlar izin vermedi. Biz, Osmanlı Devleti çökerken, yıkılma devrinde bile Mecelle gibi bir hukuk şahasesi yazabilmişiz. Ama biz şimdi 2000 yılında bir ceza kanunu yazamıyoruz.

Halil İnalçık hocamız hukuk tarihiyle de ilgilendiği için Onun hukuk tarihi araştırmaları ile ilgili bir malake yayınlamıştım Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi'nde; belki görmüşsünüzdür, Hukuk Tarihi Özel sayısında. Bizim hukuk fakültelerinin müfredatı hukukçu değil, bir nevi kanun mühendisi, yetiştiriyor. Yani hukukçuluk ayrı bir nosyondur. Sosyolog, ilim adamı gibi olma, edebiyata ve inşa diline vâkıf olmayı gerektirir. Çünkü hukuk adamının sahası çok geniştir; savcı, avukat, hâkim olabilir. "Yaz kızım!" diye başladığı zaman, şeriyeye sicilindeki örnekler gibi bir mahkeme i'lamı yazdırabilmesi lazım. Şimdi o konuda bile geriyiz. Verilen eğitim şu anda kanun mühendisi yetiştiriyor, maalesef hukukçu yetiştirilmiyor.

Şimdi ben öyle anayasa hukukçularıyla karşılaştım ki, daha Fatih kanunnamesini okumamış. Fatih kanunnamesi okunmadığı için bizim anayasa hukuk geleneğimizi 550 yıl geriye götüremiyoruz. Yani daha müfredatta götüremiyoruz. Daha okumamış bile o metni. Ben demiyorum ki bunu anayasa metni olarak kabul et. 1807'deki Sened-i İttifakı ilk anayasa metnimiz olarak kabul ediyorlar Hukuk Fakültelerinde. O da nedir? *Magna Carta*'da 1215'te İngiltere'de kralın yetkileri sınırlandırıldı ya, işte anayasa böyle olur deniyor. Anayasa dediğin böyle olur kabilinden Fatih Kanunnamesini anayasa metni olarak kabul etmiyorlar. Peki bir satırını okudunuz mu? Yok okumadık. Eee neye göre anayasal bir metin kabul etmiyorsunuz? İşte öyle. Yani sosyal bilimlerin hal-i pür melalini görüyorsunuz. Yani buradan yola çıkacak olursak, hukuk araştırmaları yapıp, bu hukuk fakültesi mezunlarından ilim camiasına yeni neşirler yapmak ne kadar beklenebilir size soruyorum.

Şimdi İngilizce eğitim veren üniversiteler hariç, sosyal bilimlerde ayrıca büyük bir yabancı dil eksikliği var. Tabii artık kabul ediyoruz, *lingua franca* artık İngilizce'dir. Yani bu sadece Amerikalılar'ın dili değildir. Doların sadece Amerikan parası olmadığı gibi. Dolar neden yüksek kalıyor, hepimizin malumu. Çin'in, Japonya'nın, Rusya'nın büyük bir dolar stoğu var. Dolar'ın inişe geçmesi demek o ülkelerin iktisâden çözülmesi demek. İngilizce de bu durumdadır. İngilizce artık Amerikalıların malı değil hepimizin malı, çağımızın *lingua francası*; bunu kabul edelim. Fakat bu İngilizce eğitim veren

üniversitelerde sosyal bilimler alanında büyük bir sıkıntı var. Çünkü sosyal bilimler alanındaki asıl materyal, hazine, yani maden Doğu'da; Batı'da değil. Kanada'da değil, Yeni Zellanda'da değil, yeni dünyada, değil eski dünyada. Doğu'da, hatta bizim de doğumuzda; Orta Asya'da, Moğolistan'da, Çin'de değil mi? Belki Japonya'da hatta Kore'de, ama kesinlikle Batı'da değil.

Batı'da gidebileceğimiz en eski tarih 1776, daha gerisine gidemiyoruz. Doğu'ya gitmemiz lazım; Doğu'ya gidersek 5000 yıl gerisine gidebiliyoruz. İşte tarih Sümer'de başlar diyoruz ya, M.Ö. 3000'e gidebiliyoruz. Sosyal bilimlerdeki yabancı dil eksikliğini biz sadece İngilizce ile tedavi edemeyiz. Evet, İngilizce eğitimler yapılıyor ama, İngilizce eğitim ile yayın yapanların çoğu Avrupa'dan, kıta Avrupa'sından yapıyor; bunlar zaten İngilizce, Fransızca, Almanca hatta Latince biliyorlar. Onunla yayın yapıyorlar. Biz sadece İngilizce ile onların yaptığı yayınları ancak takip edebiliyoruz. Halbuki kendi alanımızda Türkçe'ye ve eski Türkçe'ye, arkaik Türkçe'ye çok iyi hâkim olsak, zaten bu madenlerin üzerinde oturuyoruz, yani bu maden cevherleri bizim malımız, kazacağız ve cevher çıkacak.

Biraz Arapça ve Farsça takviyesi ile bu alanlarda dünyaya ilim üretebileceğiz. Fakat maalesef bu literatür giderek Amerika'ya doğru kayıyor, Amerika üniversitelerinin hakimiyetini biliyoruz. Avrupa'dan bile Amerika'ya kaydığını bunu hepimiz müşahede ediyoruz zaten. Hatta terminolojiye bile hâkim oldu artık Amerika'daki çalışmalar. Çünkü devşirme gibi çoğu üniversitelerimizden herkes Amerika'ya gidiyor, tarihi mesela oradan öğreniyorlar ve terminolojiyi de getirmeye başlıyorlar. Şimdi geçenlerde biri ile karşılaştık, yine bir Amerikan üniversitesinde doktora yapıyor: çalışma alanını "late Ottoman/geç Osmanlı" diye tercüme ediyor, "geç Osmanlı". Şimdi arkadaşlar geç Osmanlı nedir? Ben öyle bir tabir bilmiyorum. Şimdi biz tarih ilmi açısından en azından tarihin kronolojik tasnifini yapmışız. Tanzimat dediğimiz zaman bellidir: 1839-1876 arası Tanzimat dönemidir.

En azından doğru ya da yanlış bir tabir ama İstibdad dediğimiz zaman 1876'da başladı ama 1908'e kadar Abdülhamid devrini anlıyoruz. İkinci Meşrutiyet dediğimiz zaman 1908-1909. İttihat Terakki, tek parti dönemi. Seferberlik dediğimiz zaman belli, 1.Cihan Harbi, Alman harbi belli, İkinci Cihan harbi. Yani bizim nokta atışı yapıp sistematik tasnif ettiğimiz kronolojik tarih defteri bile late Ottoman olmuş. Niye? Orada Middle East çalışmalarının içerisinde okutulduğu için onların nazarında önemli değil bu kadar detay. Osmanlılar'ın sonu gibi birşeyler olabilir diyorlar. Son Mohikan gibi. Tabii avantajlı oldukları alanlar çok geniş. Bir kere kütüphaneler çok iyi. Biz kütüphanede de geriyiz. Çünkü yüzbinlerce yazmamız orada Pompei gibi üzerini kül bulutu kapladığı için, onları kullanamadığımız için Arapça, Farsça enstrümanlarımız arasında değil. Osmanlıca eserleri de sadece tarihçiler ve edebiyatçılar okuyor. Kütüphanelerinde Latince eserlerden tutun, tüm Fransızca, Almanca, İtalyanca eserler, gravürler ne isterlerse var. Biz ise zamanda sırtımızda kütüphanemizi taşıyoruz. Ben ayrıca bir ev tuttum kütüphane için. Çünkü Türkiye'de yeterli, hemen ulaşabileceğiniz kütüphane yok. Çünkü bir Avrupalı, Amerikalı bunları evinde saklama ihtiyacı duymuyor. 40 ciltlik İslam Ansiklopedisi niye evde tutulur? Nereye gidersen orada olması lazım. Hem Milli Eğitim baskısı, Diyanet'in baskısının olması lazım. Bu kütüphanelerde yok. Ben TOBB'daki üniversite kütüphanesine Milli Eğitim'in eski baskısı İslam Ansiklopedisini aldıramadım. Sahafta 200 liraya satılıyordu yine de aldıramadım. Yani böylesine bir üniversite nosyonu ile karşı karşıyayız. Rakam vermek gerekirse Harvard üniversiteler arasında hep birinci oluyor. Herkes orada tıp fakültesinin olduğunu bilmez. Daha çok sosyal bilimler yaygın olduğu için. Tüm kütüphanelerindeki toplam kitap sayısı 25 milyondur. Ülkemizde aktif, kullanılabilir en iyi kütüphane olarak Bilkent'ten bahsediliyor. Orada ise 400-450 bin kadar kitap var. Aradaki farkı görelim, sosyal bilimlerdeki istikbalimizi ona göre çizelim. Bu rakamdaki büyüklük o kadar geri

kaldığımızı da göstermiyor. Allah'tan dijital teknolojileri var, pdfleri var, J-Storeları var. Dijital kütüphaneler bu farkı biraz kapatıyorlar. Çoğu esere ve makaleye hızlıca ulaşabiliyoruz.

Bizdeki ümit vadeden kütüphane İSAM'dır. Orada mevcut 100 bin kitaptan bahsediliyor. İhtisas kütüphanesi olması bakımından iyi. Çalışma disiplini, geç saatlere kadar açık olması bakımından İSAM çok iyi. Arşivimiz de çok hızla gelişiyor. Hem Ankara'daki Cumhuriyet arşivi, hem buradaki Osmanlı arşivleri çalışma düzeni, saatleri, tasnifler, daha fazla dijitalleştirme dolayısıyla o da ümit vadeden bir çalışma içinde. Dijital yayınları da kullanırsak ve durumu eskisinden çok iyi olan yazmalar kütüphanesini kullanırsak durumumuz ümitvar. Sadece pahalılığı var. Sayfa başına ücretler hala öğrencilerin, master, doktora yapan asistanların ödeyebileceğinin çok üzerinde olduğu için burada bir sıkıntı var. Sadece yerinde okumak kaydıyla kolay olsa bu materyallerimizi kullanabilirsek çok daha iyi olacak.

Bir başka hatamız tarihçilik, edebiyatçılık açısından söyleyelim: Diğer alanlar farklı kulvarda ilerliyor ama halen master ve doktora sadece kaynak neşri ile uğraşılıyor. Şimdilerde mühimme defterleri, kronikler yayınlanıyor. Bu suretle metinler hızlıca okunuyor ve araştırma-incelemeler için hammadde hazırlanıyor. Bu tabii batıda bizim küçümsenen sosyal bilimler araştırma metodumuz. Batıdakiler bunu küçümsüyor. Farkında mıyız bilmiyorum. Buna Heath Lowry mi *defteroloji* adını taktı. Ama bunların hiçbiri yabana atılacak işler değil. Bu neslin değilse bile bir sonraki neslin kullanabileceği materyaller toplanmış oluyor. Bu çalışmalar 100-200 yıl önce yapılmalıydı belki.

Bir başka eksikliğimiz, asıl problem, YÖK'ün de sıkıştırmasıyla sosyal bilimlerde yapılan çalışmaların belli bir süre içinde tamamlanmış olması. Bilhassa asistanlar açısından 3-4 yılda tamamlanmasının istenmesi. Master ve doktoranın tamamlanmasının istenmesi. Bunlar için çok önceden hazırlıklar yapmak gerekiyor. Bu bir biyoloji laboratuvarından çıkabilecek bir şey değil, ya da bilgisayar programı tasarımı gibi değil. Yani bir süre çalışılarak tamamlanabilecek bir şey değil. Çünkü araştırması uzun sürüyor. Zaten bu safhada sosyal bilimcilerimiz daha yeni yeni yetişiyor, çünkü bizim -ilk mektebi, orta mektebi hiç saymayalım- liselerimiz bile döküldüğü için imlayı bile üniversitede öğretmeye çalışıyoruz. O yüzden sosyal bilimlerdeki araştırma süreleri maalesef yetmiyor. Doktoranın en fazla dört yılda bitmesi gerekiyor. Şimdi bazı esneklikler var galiba. Bunun bu kadar kısa sürede tamamlanmasına imkan yok. Bunun için çok önceden yol azığının hazırlanması gerekiyor.

İçimizde daha başlamamış olanlar varsa, daha ders dönemine başlamadan önce çoktan hedef tespit edilmeli, hedefe yönelik yol azığı tamamlanmalı, araştırmalar yapılmalı, tez çoktan tespit edilmeli, mümkünse ona yönelik ödevler yapılırken, dersler biterken bir yandan da tez araştırması yapılmalı. Çünkü ders dönemini geçmiş, hatta doktora yeterlilik sınavını geçmiş kişilerin tez aradığını görüyoruz. Yani Diyojen'in gündüz fenerle yıldız aradığı gibi. Kala kala 3 sene kalacak araştırma, tahlil ve yazma için. Bu sosyal bilimlerde mümkün olmayan bir süre esaslı bir doktora için. Sosyal bilimler diğer bölümler gibi değildir. Bir mühendislik gibi, bir inşaat, makine mühendisliği gibi değil. Orada bir meslek öğreniliyor ve o meslek ömür boyu sizi idare ediyor. Size yetiyor o azık. Ama sosyal bilimlerde böyle değil. Biz hala bu yaşta öğreniyoruz. Yani doktora yeni başlamış gibi hissediyorum kendimi. Yepyeni şeyleri sürekli öğreniyoruz. Bizim Halil İnalçık hocamızın büyüklüğü şuradadır; kendini sürekli tazeler. Yeni doktora tezini vermiş bütün öğrencilerin metinlerini okur. Neler keşfedilmiş, neler çalışmışlar. Çünkü her yapılan çalışma duvara konulan bir tuğla gibidir. O yüzden sosyal bilimlerde öğrenme bitmez. İşte ben Halil Sahillioğlu hocanın toplu eserlerini yayımlayalım diye uğraşıyordum, hepsini topladık. Dijitalleştirdik. Şimdi İş Bankası yayınlayacak. Elli sene önce arşivden topladığı mühimme kayıtlarını binlerce kartta hala muhafaza ediyordu. Mühimme kayıtları şimdi dijital ama

yayına ömür yetmiyor. Bizim Halil İnalçık hocamızın ise en az 50 dosyası %70-80'i hazır durumda bekliyor. 40 sene daha ömrü olsa 50 kitap daha çıkaracak. Ama ömür bu kadar. O yüzden bizim yapacağımız çalışmalar bitmeyecek, sadece öldüğümüz zaman bayrak yarışı gibi başkalarına devredilebilecek şeylerdir. Sosyal bilimlerdeki 3 yıllık 4 yıllık çalışmalar maalesef yetersiz. Avrupa'da iyi tezler çıkmasının sebebi -yurtdışında okuyanlarımız bilirler- oradaki tezler, öğrenciler başka işlerle de çalıştığı için 7-8 yılda bitmiyor. Zaten başka işlerle uğraşılıyor, tezine çalışıyor, garsonluk yapıyor, editörlük yapıyor vs. 10 yıla sarkan tezler var. İşte 10 yıl olduğu zamanda ömürlük ve iz bırakan tezler oluyor. Biz maalesef bu tür uzun araştırma dönemine hazır değiliz. YÖK bunu zorluyor. 3 yılda mastırı bitir, en fazla tembel öğrenci olarak 6 yılda doktorayı bitir ve bu işi tamamlama deniyor. Ondan sonra da pek kitapların kapakları açılmıyor. Siz gençlere tavsiyem tezlerin mümkünse önceden seçilmesi, en azından fikir bazında hazırlanması, erken kaynak toplanmaya başlanmasıdır.

Şimdi bir başka eksiğimiz, sosyal bilimler bakımından SSCI, yani sosyal bilimler atıflar indeksidir. Yayınlarımızda bunu esas aldığımız için, yayınlarımız az önce anlattığım aksaklıklarla dolu olduğu için YÖK bir müddet önce doçentlik jürisine girebilmek için SSC indeksi istiyor. Belli puanların toplanması için uluslararası yayınlar indeksi astronomik puan etkisi yapıyor. Peki bizim üniversitelerimizin bu kadar dergileri var. Onlarca üniversite profesörlerinin adlarının bulunduğu hakem heyeti var. Bilim kurulları var. Hepimiz biliyoruz bunların çoğu üniversitelerde açılmıştır. Dergiler, kendi talebelerini master doktora doçent yapma dergileri, profesör yapma dergileri olduğu için YÖK en sonunda "ben hakemli dergi tanımam, sen bana SSC indeksli yayın getir" dedi. Şimdi durum nasıl peki? Ben birkaç yıl önce takip etmiştim. Sosyal bilimler atıflar indeksi (SSCI)'deki yayınlarımızın sayısı 3 kat arttı. 3 kat arttı ama, atıflar yarı yarıya indi. Aslında yayınların kalitesi 6'da 1'e düşmüş oldu. Yani neredeyse üzerlerinde bile durmaya değmez hale geldi. Çöp yani. YÖK'ün bu tür yanlış yönlendirmesi de oldu bu yayın tasarrufunda. YÖK'ün atması gereken adım şudur: Hakemli dergi adıyla yayınlanıyor ama hakem raporları yok. Yani YÖK'ün aslında hakemli dergiler için bir akreditasyon merkezi kurması lazım. En azından sosyal bilimlerde hakemli dergi akreditasyonu verilmesi lazım. Mesela hakemli dergilere 10 yıl öncesine ait ve geriye dönük olarak "getir raporları" demesi lazım. Yok öyle bir rapor aslında. Biz o tür yayınlarla hocaları doçent yapıyoruz. Yani durumumuz giderek kötüye gidiyor. Sayısal olarak yayınlar artıyor ama durumumuz akademik olarak kötüye gidiyor. Fakat yayın önemli bir unsur terfilerde. Akademisyenin yetişmesi ve araştırmalarından başkasını haberdar etmesi için yayın önemli. Amerikalılar'ın bir tabiri var: 'Yayın yoksa, yok olursun': *Publish or perish!*

Bizim sosyal bilimlerde yapmamız gereken şeylerden bir tanesi, en başa dönecek olursak ilmin tasnif edilmesi lazım. Halil hocamızın bir sözü var: "tasnifsiz bilgi ilim değildir". Öyle çuvala doldurur gibi herşeyi yığarak ilmi çalışma yapılamaz. İlim olması için bilgi tasnifli olacak. İstedğiniz zaman bilgiyi oradan çekip çıkarabiliyorsunuz. İstedğiniz raftan alabiliyorsunuz. Öyle çuvalın içinden karıştırırsanız, Çifit çarsısı gibi, o bilgi olmuyor. Şimdi iyi olduğumuz bazı alanlar var. Mesela enteresandır İSAM'ın ansiklopedisine büyük paralar harcadı. Ansiklopedi çalışması da bir ilim dalı. Biz ülke olarak ansiklopedi ilminde çok geç kaldık ama çok iyiyiz. Bir İslam ansiklopedisini şöyle ya da böyle telif olarak yayınlayabildik. Bunun 50 sene önce imkansızlıklar içinde farklı bir versiyonunu yayınlamıştık. Ama Hollandalılar çok daha erken tarihlerde çok küçük bir ülke olmasına rağmen bize neredeyse dinimizi yeniden öğrettiler. *Ansiklopedi of İslam* Fransızca ve İngilizce olarak 100 yıl önce yayınladılar. Yani biz oryantalizm olarak yapıları şikâyet ediyoruz, itiraz ediyoruz, onların bize giydirdikleri elbiseyi beğenmiyoruz, ama bu durumu aşmak için bizim de bir şeyler yapmamız gerekiyor. Bunun alanı da sosyal bilimler. Sosyal bilimler alanı o kadar uyanık kalmalı ki, bakın sadece kendi alanımızda değil lisan, lügat ilminde bizim teknolojiye de el atmamız lazım. Şimdi edebiyatçılar açısından teknolojiye her yeni keşif bize adaptasyon olarak geliyor ve biz ona terim bulamıyoruz. İşte faks icat edilmiş;

aradan zaman geçmiş; Türk dil kurumu 10 yıl sonra buna “belge geçer” diyor. Onlar da devletçi oldukları için, adı üzerinde, fakstan ne geçer belge geçer diye düşünmüşler. Belge olması şart mı? Resim gönderirsin, başka bir şey eker gönderirsin, fatura gönderirsin. İlla belge mi olması lazım? Onların aklına gelen belge olduğu ve devlet dairesinde kullanıldığı için kısacık 4 harfli faksı “belge geçer”e çevirdiler. Bakın hiçbir zaman tutmadı. Sosyal bilimcilere her zaman iş düşüyor. Bakın yakın zamanlarda gençler selfie çekiyorlar, kendi resimlerini ve gruplar halinde resimlerini. Bulabildik mi buna bir isim? Hayır bulamadık. Adamlar geniş açılı kamerayı yaptı etti ve telefona yerleştirdi. Biz isim bulamıyoruz, bu gidişle bulamayız da. O yüzden sosyal bilimcilere, en azından edebiyatçılara bile her zaman teknolojiyi takip etme vazifesi düşüyor. Bizim alışma ve ilgi alanımız çok geniş olmalı.

Tarihte vuku bulmuş olaylar bile peşimizi bırakmıyor. Bakın gelecek sene gelecek Ermeni katliamının 100. sene-i devriyesi diye başımıza şşecekler. şimdi sosyal bilimciler liselerde tabi en zayıf halkadan seçiliyor. Notları düşük olanlar, çalışma disiplini olmayanlar sosyalciler oluyor veya sosyalci olmaya zorlanıyor. Aslında bunlar hiçbir şeyciler, bunlar okumaması gerekenler, sanayiye ırac olarak gönderilmesi gerekenler. Hiç niversitelerde okumaması gerekenler sosyalci oluyor. Sonra bunların bazılarında biz tarihçiler olarak yetişiyoruz. Seneye “gel bizi kurtar bu beladan” diyecek hükümet değil mi? Nasıl kurtaracağız? Bunca senedir bu hususta tek söylediğimiz “valla billaha biz yapmadık”. Yani bu kadar inkr ve karşı taraftan bu kadar iftira, çarpıtma ve batı kamuoyunu etkilemeden sonra neyi dzeltebileceğiz. Yani tarih sadece geçmiş zamanlarda vuku bulmuş olaylar olarak kalmıyor.

Bakın Osmanlı’yı yıktık, sıyrıldık eski hatalarımızdan. Cumhuriyeti kurduk. Her şeyimizi değiştirdik batının tasallutundan kurtulmak için, ama kurtulamıyoruz, kurtulunmaz. Kolay bir şey değil. Sosyal bilimlerin en önemli bilim dallarındandır tarih, nk bütün bilim dallarını kullanır. Antropolojiyi, sosyolojiyi, lgat ilmini, siyaset bilimini, diplomasiyi, coğrafyayı, jeopolitiği, askeriyeyi, denizciliği kullanır... Sonunda bunlardan bir yorum yapar. Tarihçilik hakikaten kolay değil. Tarihi olmak isteyenlere tavsiyem, bir ömür adamak kaydıyla bu alana kendini feda ederse olur. Yoksa sadece bir marifet öğrenmekle mümkün değil.